

УДК 373.5.016:811.161.2'38

Святогоров Ігор

ORCID 0000-0002-4397-197X

Аспірант кафедри української мови та літератури
Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: slgaryk@ukr.net

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ЖАНРИ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЗМІСТ, ПРИЗНАЧЕННЯ, СИСТЕМА ВИВЧЕННЯ

Мета роботи. У статті проаналізовано вивчення публіцистичного стилю в програмі шкільного курсу української мови, названо його основні ознаки й призначення, досліджено теоретичні аспекти публіцистики. Подати системний аналіз лігво-дидактичних засад вивчення публіцистичного стилю на уроках української мови в загальноосвітній школі.

Методологія. У пропонованій статті використано методи функціонального, контекстуального, структурно-семантичного аналізів дослідження.

Наукова новизна. Лінгвістичний матеріал про публіцистичний стиль системно викладено й осмислено з погляду методики навчання стилістики української мови.

У статті подано послідовність вивчення жанрів публіцистичного стилю в шкільному курсі української мови.

Названо підстилі публіцистичного стилю; його призначення й основні ознаки; розкрито лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості публіцистичного стилю; представлені погляди українських мовознавців на його сферу використання, відповідно до сучасних підручників зі стилістики української мови, подано визначення кожному з основних жанрів публіцистичного стилю: нарис, замітка, репортаж, інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія.

Автором проаналізовано блог як новий різновид комунікації, визначено його основні функції: загальнокультурну (інтелектуальну), інформаційно – комунікаційну, дидактичну, психологічну, соціальну, подано поради до створення власного блогу.

Охарактеризовано допис як жанр соціальної мережі, що презентує авторську позицію в мережі Інтернет, проаналізовано допис як жанр спілкування.

Висновки. Сучасна, чітка й правильна організація роботи над створенням публіцистичного тексту допомагатиме досягненню очікуваних результатів освітньої діяльності учнів, що, зі свого боку, сприятиме формуванню стилістичної компетентності учнів старшої школи. Однією з пропозицій є уточнення системного викладу мовознавчого матеріалу про публіцистичний стиль і в контексті сучасних вимог осмислення його з погляду методики навчання стилістики української мови.

Ключові слова: блог, допис, соціальні мережі, публіцистичний стиль.

Постановка проблеми. Актуальність роботи. З уведенням зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) випускників закладів загальної середньої освіти значно зросла роль публіцистики, чим й обумовлена необхідність вивчення структури й особливостей публіцистичних текстів у загальноосвітній школі. Учасники ЗНО, окрім виконання «чистих» тестових завдань, створюють власне висловлення (відкрите тестове завдання) стосовно проблеми, порушеної в мікротексті-темі. Метою відкритого тестового завдання є об'єктивне виявлення здатності учасника тестування самостійно в писемній формі висловлювати свої думки стосовно визначеної актуальної проблеми сьогодення у вигляді закінченого тексту з дотриманням норм сучасної української літературної мови (орфографічних, пунктуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних). Для успішного написання власного висловлення необхідний розвиток уміння учня аналізувати публіцистичний текст, здатності виявляти авторську позицію, основну проблематику та ідею, виокремлювати мікротеми, наводити аргументи і формулювати своє ставлення до проблем, характеризувати особливості авторського стилю. Цього можна досягнути під час вивченні на

уроках літератури публіцистики і використанні міжпредметних (метапредметних) зв'язків таких шкільних дисциплін як українська мова, зарубіжна література, історія, психологія, суспільствознавство та ін.

У програмі з української мови для профільного навчання учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) у 11-му класі змістом навчального матеріалу передбачено роботу з текстами публіцистичного стилю, зокрема, сфера використання, основні ознаки, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості, підстилі, основні жанри (нариси, замітки, репортажі, інтерв'ю, статті, кореспонденції, рецензії; презентації, реклами), культура публіцистичного мовлення: способи привернення уваги, принципи побудови, засоби структурування тексту [6, 76].

Результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів повинні стати підготовка замітки, репортажу, інтерв'ю, статті, кореспонденції, рецензії, нарису, презентації, реклами, виступу, розгорнутої відповіді; здійснення аналізу текстів мас-медіа, мови реклами, промов письменників, політиків, учених; виявленні типових недоліків тексту публіцистичного стилю, умінні визначати тему виступу з урахуванням інтелектуального рівня слухачів, їхнього віку тощо; добір матеріалу з урахуванням особливостей формулювання теми, використання різних джерел інформації, робота з довідковою літературою, бібліографічний огляд [6, 76].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому фонді в контексті досліджень (Н. Болотнова, Н. Валгіна, І. Гальперін, М. Добраєв, М. Жинкін, І. Зимня, Ю. Караулов, О. Леонтьєв, А. Новиков, З. Тураєва та ін.) розкрито питання породження, сприймання і розуміння тексту; у наукових розвідках (В. Бадер, М. Вашуленко, Н. Грона, Є. Голобородько, О. Горошкіна, В. Капінос, М. Пентилюк, О. Хорошківська, Г. Шелехова та ін.) висвітлено аспекти розвитку мовлення та текстотворчих вмій учнів. Виокремлено дослідження І. Гамрецького «Формування культури публіцистичного мовлення в учнів загальноосвітньої школи», яке присвячено вивченню публіцистичного стилю на уроках української мови старшокласниками, та публікацію О. В. Столяренко та О. В. Столяренко «Мовна культура особистості і публіцистичне мовлення в контексті морального виховання і розвитку освіти в Україні». Але досліджень та публікацій, присвячених вивченню жанрів публіцистики в шкільному курсі недостатньо.

Мета статті – системний аналіз лінгводидактичних засад вивчення публіцистичного стилю на уроках української мови в загальноосвітній школі.

Методологія. У пропонованій статті використано методи функціонального, контекстуального, структурно-семантичного аналізів дослідження.

Наукова новизна. Проаналізовано теоретичні аспекти публіцистики, які засвоюють учні основної школи.

Публіцистика (від лат. – суспільний, народний) – рід творів присвячених актуальним проблемам та подіям поточного життя, відіграє важливу роль у суспільстві, впливаючи на його діяльність як засіб суспільного виховання, спосіб організації та передачі соціальної інформації. Як вважає С. Єрмоленко, основна сфера використання сучасного публіцистичного стилю – засоби масової інформації, причому в мові преси, телебачення використання публіцистичності різне [3, 562], а основне його призначення – слугувати розв'язанню суспільно-політичних питань, активно впливати на читачів, переконувати у справедливості певної ідеї, спонукати до творчої діяльності, пропагувати прогресивні ідеї, учення, знання [3, 272]. Автори підручника «Стилістика української мови» зазначають, що публіцистичний стиль завжди виражає протистояння певних сил – це його обов'язкове призначення й головна ознака [5, 273].

До основних ознак публіцистичного стилю дослідники відносять: спрямованість на новизну; інформаційність; актуалізація сучасності; політична, суспільна, морально-етична оцінка того, про що пишеться або мовиться; синтез логізації та образності мовного вираження, який нагадує про близькість публіцистичного стилю до наукового та художнього; документально-фактологічна точність; заклічність; поєднаність стандарту й експресії; авторська пристрасть; емоційність; простота і доступність; переконливість [5, 272].

На думку П. Дудика, писемне й усне публіцистичне мовлення зорієнтоване на передавання змісту текстів масової інформації, тому за ним закріпилося синонімічне найменування мовлення засобів масової інформації (мовлення ЗМІ).

У публіцистичному стилі традиційно виділяють кілька підстилів, кожний із яких має свої жанрові й мовні особливості: власне публіцистичний, або стиль засобів масової інформації (газети, часописи, радіо, телебачення, реклама), художньо-публіцистичний (памфлети, фейлетони, нариси, есе), науково-публіцистичний (критичні статті, аналітичні огляди, монографії, соціальні портрети тощо) (Л. Мацько та О. Мацько, О. Сидоренко). С. Єрмоленко розглядає мову преси як окремі підстилі публіцистичного стилю (інтерв'ю, репортаж, хроніка, нарис); мову радіо і телебачення (мова дикторів, ведучих радіо- і телепередач); усну публічну мову (промови, виступи на зборах, мітингах). Послідовність вивчення жанрів публіцистичного стилю ми вмістили в таблицю 1.

**Послідовність вивчення жанрів публіцистичного стилю
в шкільному курсі української мови**

5 клас	Рекомендовані види роботи: складання інформації для шкільного вебсайту
6 клас	Обов'язкові види роботи: написання есе Рекомендовані види роботи: складання інформаційного допису до шкільної газети або шкільного вебсайту
7 клас	Обов'язкові види роботи: Портретний нарис у публіцистичному стилі. Написання есе в публіцистичному стилі з використанням речень зі звертаннями та вставними словами. Рекомендовані види роботи: Складання тексту реклами шкільного конкурсу на найкращий твір «Улюблена справа кожному цікава» з використанням прислівників-синонімів та прислівників-антонімів.
8 клас	Обов'язкові види роботи: Інтерв'ю в публіцистичному стилі. Рекомендовані види роботи: Складання допису дискусійного характеру до блогу з використанням відокремлених обставин. Складання проекту статті до Вікіпедії «Українські козаки: історія й сучасність» із використанням простих і складних, двоскладних й односкладних речень. Складання допису дискусійного характеру до блогу.
9 клас	Обов'язкові види роботи: написання есе Рекомендовані види роботи: Написання есе, створення допису до веб-сайту
10 клас	Рекомендовані види роботи: Написання есе
11 клас	Рекомендовані види роботи: Написання есе
Поглиблене вивчення 11 клас	Вивчення основних жанрів публіцистичного стилю: нарис, замітка, репортаж, інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія, презентація, реклама

Відповідно до програми, в шкільному курсі передбачено вивчення наступних жанрів публіцистичного стилю: замітки, нарису, есе, інтерв'ю, реклами. Учні 11-го класу школи профільного рівня, окрім жанрів згаданих вище, повинні опанувати методику створення репортажу, статті, кореспонденції, рецензії, презентації.

Проаналізуємо окремі публіцистичні жанри детально.

Замітка – найпростіший і найоперативніший інформаційний жанр, у якому повідомляють про конкретні факти, події, явища життя з метою пізнавального чи суспільно-політичного впливу на читача. Основна вимога до заміток – висока інформаційна місткість тексту, якої досягають точністю фактажу, чіткістю та стислістю викладу думок. Замітки бувають хронікальними, повідомлювальними, полемічними та іншими [5, 280].

Нарис – жанр, у якому на документальній основі, але з використанням художньо-публіцистичних прийомів зображують об'єктивну картину дійсності або порушують важливу суспільну чи виробничу проблему [5, 280].

Нарис є центральним жанром публіцистики, що передбачає оперативний відгук на суспільно важливу подію, розкриття образу цікавої особи, створення портрету колективу, розповідь про побут, звичаї й людей. Внутрішньожанрова типологія нарису включає в себе портретний, проблемний, подорожній, науково-популярний та інші його зразки. Особливість нарису – широке використання в ньому елементів художнього мислення: створення портретів героїв (причому не лише зовнішніх, але й психологічних), зображення їх у дії, за допомогою розгорнутої мовної характеристики, використання вимислу й домислу, зображення пейзажів, інтер'єрів та екстер'єрів, наведення красномовних деталей і подробиць.

Есе (фр. *essai* – «спроба», «начерк») – нарис, який характеризує літературні, філософські, соціальні та ін. проблеми не в систематизованому науковому вигляді, а у вільній формі [1, 137].

Репортаж – розповідь із місця подій, оперативний жанр преси, радіо, телебачення, у якому динамічно, з документальною точністю показують дійсність через сприйняття її автором. Є репортажі події, несподівки, проблемні, сюжетні, репортажі-роздуми тощо [5, 280].

Інтерв'ю – жанр у розмовній формі бесіди автора з компетентними людьми на суспільно важливу тему. Інтерв'ю бувають протокольними, офіційними, інформаційними (повідомлювальними), проблемними, аналітичними. Це, власне, і є публіцистичний діалог [4, 280].

Стаття – «Журналістський виступ, у якому автор аналізує факти і явища життя, доносить з допомогою відповідних аргументів певну думку, ідею» [4, 197].

Кореспонденції інформують про що-небудь нове, виробничо й політично важливе в житті. У них популяризують передовий досвід або ж ідеться про певні суттєві недоліки, визначають шляхи їх усунення [2, 89].

Рецензії містять критичний аналіз, оцінку художнього, наукового та інших творів. Цей жанр поєднує в собі точність і логіку висловлювання, може ускладнюватися чи доповнюватися елементами художньої образності [2, 90].

Презентація – спеціально організоване спілкування з аудиторією, мета якого переконати або спонукати її до певних дій [7, 190].

Рекламами у формі плакатів, оголошень популяризують певні твори, видовища, послуги з метою привернути до них увагу слухачів або читачів [2, 90].

Форми й методи роботи з учнями для досконалих публіцистичних текстів різноманітні. Ураховуючи сучасні реалії пропонуємо вдосконалювати текстоворчі вміння під час ведення блогу.

Блог (англ. blog, від web log, «мережний журнал або щоденник подій») – це веб-сайт, який складається із записів, званих постами, які відображаються у зворотному хронологічному порядку. Причому найновіший запис з'являється першим. Блоги зазвичай дають можливість залишати коментарі та посилання для підвищення інтерактивності. Блог є специфічною формою організації спільноти користувачів навколо певного автора чи авторів блогу. Блог можна розглядати як новий різновид комунікації, що займає свою нішу в системі сучасної інтернет-комунікації.

Блог – багатофункційний текст, зокрема, виконує загальнокультурну (інтелектуальну), інформаційно-комунікаційну, дидактичну, психологічну, соціальну функції.

Загальнокультурна (інтелектуальна) функція.

Блогер збагачується новими знаннями, досвідом під час пошуку цікавої інформації. Його творчий потенціал зростає при використанні неординарних способів подання матеріалу.

Інформаційно-комунікаційна функція. Блог сприяє значному розширенню кола спілкування учнів. Учасники знаходяться в рівних умовах і мають рівні можливості для висловлення своїх ідей і думок. Спілкування в блозі, як і комунікація в інтернеті відбувається без географічних кордонів.

Посилання на інформаційні матеріали, розміщені в мережі «Інтернет», які учасники вважають корисними і цікавими для себе, публікуються в блозі з короткими коментарями й анотаціями до них.

Дидактична функція. Блог дає можливість реалізувати метод рефлексивного навчання шляхом читання статей, їх коментування, також перегляд і аналіз аудіо і відео матеріалів, онлайн-дискусії.

Психологічна функція. Блог (онлайн-щоденник) є хорошим засобом для роздумів. Беручи до уваги інтерес учнів до всесвітньої мережі, використання блогу є додатковим психологічним стимулом до вивчення предмету.

Соціальна функція. Ведення блогу може бути ефективним засобом для формування віртуального учнівського співтовариства, що стимулює взаємодію учнів під час обміну цікавою інформацією і коментування матеріалів. Робота в блозі дозволяє спілкуватися учасникам, які живуть на великій відстані один від одного. Дописувачі взаємодіють не тільки між собою «всередині блогу», але й з «навколишнім світом» – з іншими відвідувачами блогу.

Поняття мережевого етикету пов'язано з інтернет-спілкуванням. Крім загальноприйнятих норм етикету, в інтернеті існують свої, специфічні, дотримання яких в освітньому блозі є однією з важливих умов його легітимності.

Створюючи дописи учень удосконалює писемне мовлення, розвиває критичне мислення; розширює свій кругозір, збагачується інтелектуально; навчається кращому, що є у інших, обмінюється досвідом, розвиває комунікативні вміння і навички; розвиває вміння самостійно здобувати знання, обробляти інформацію, формує вміння, навички і потреби навчатися протягом життя; звикає діяти спільно; удосконалює свою інформаційно-комунікаційну компетентність.

Досвід доводить, що учням потрібний чіткий алгоритм роботи, зокрема:

1) розпочинати роботу потрібно з перегляду блогів, які можна знайти у мережі «Інтернет». Перегляньте декілька блогів;

2) завантажте алгоритм створення блогу у службі BLOGGER, що розміщений за адресою <http://probloh.blogspot.com/>;

3) створіть реєстраційний запис (акаунт), виберіть шаблон та створення URL_адресу блогу;

4) створіть перший допис й опублікуйте його;

5) установіть контакти (станьте прихильником) з учнями своєї школи (міста, району, області, країни);

б) переглядаючи дописи інших, залишайте коментарі, ставте запитання тощо, не забуваючи про мережевий етикет.

Сьогодні соціальні мережі швидко набувають популярності. Щороку кількість користувачів збільшується. Охоплюючи значну й різносторонню аудиторію, соціальні мережі є середовищем спілкування, джерелом інформації, зручним месенджером, тобто програмою для швидкого обміну текстовими повідомленнями. Соціальні мережі популярні в учнівському середовищі: практично кожен з учнів зареєстрований у соціальній мережі. Способи комунікації та інтерфейс їм знайомий до найменших деталей. Для дописів в соцмережах характерний публічний характер спілкування, зумовлений розширеним колом адресантів (іноді необмеженим), які не тільки сприймають повідомлення, але й реагують, подаючи стислі або розгорнуті висловлення щодо вихідного повідомлення. Кожен учасник спілкування є «активним учасником комунікації і створювачем контенту. Автор об'єднується з адресатом, «перетворюючись і на створювача, і на отримувача контенту» [8, 179].

Характерною рисою спілкування в соцмережах є можливість всіх учасників читати дописи та коментарі одне одного та відповідати на них. Допис можна вважати монологічним жанром Інтернет-спілкування з аргументованою авторською позицією. Цікавим для читачів текст повинен бути емоційним, легким, написаним образною мовою. Для великого охоплення тема посту має бути написана на близькі та хвилюючі для аудиторії теми.

Результати дослідження. Отже, сучасна, чітка й правильна організація роботи над створенням публіцистичного тексту допомагатиме досягненню очікуваних результатів освітньої діяльності учнів, що, зі свого боку, сприятиме формуванню стилістичної компетентності учнів старшої школи. Однією з пропозицій є уточнення системного викладу мовознавчого матеріалу про публіцистичний стиль і в контексті сучасних вимог осмислення його з погляду методики навчання стилістики української мови.

References

1. Головащук С. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ : Наук. думка, 2004. 448 с.
Golovashhuk, S. (2004). Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoho literaturnoho slovovzhyvannia [Dictionary-reference book on Ukrainian literary word usage]. Kyiv, Ukraine : Nauk. dumka.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: навчальний посібник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
Dudyk, P. S. (2005). Stylistyka ukrainskoi movy: navchalnyi posibnyk [Stylistics of the Ukrainian language: a textbook]. Kyiv, Ukraine : Vydavnychiy centr «Akademiya».
3. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль. Українська мова : енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2007. 562 с.
Yermolenko, S. Ya. (2007). Publitsystychnyi styl. Ukrainska mova : entsyklopediia. [Journalistic style. Ukrainian language: encyclopedia]. Kyiv, Ukraine : Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana.
4. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості: підручник. Львів : ПАІС, 2004. 268 с.
Zdorovega, V. J. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti: pidruchnyk [Theory and methods of journalistic creativity: a textbook]. Lviv, Ukraine : PAIS.
5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.
Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., and Matsko, O. M. (2003). Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv, Ukraine : Vyshha shk.
6. Українська мова. 10–11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Філологічний напрям, профіль – українська філологія / Л. І. Мацько та інші. 2017. 84 с.
Ukrainska mova. 10–11 klasy. Programa dlia profilnoho navchannia uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. Filolohichniy napriam, profil – ukrainska filolohiia / L. I. Matsko ta inshi. (2017). [Ukrainian language. Grades 10-11. Program for specialized training of students of secondary schools. Philological direction, profile – Ukrainian philology].
7. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: підручник, 2-ге вид., виправ. і доповнен. Київ : Алерта, 2011. 696 с.
Shevchuk, S. V., and Klymenko I. V. (2011). Ukrainska mova za profesiinym spriamuvanniam : pidruchnyk, 2-ge vyd., vyprav. i dopovnen [Ukrainian language for professional purposes: textbook, 2nd ed., Corrections and supplemented]. Kyiv, Ukraine : Alerta.

8. Юрина И. А., Бородулина Н. Ю., Макеева М. Н. Исследование социальных сетей в контексте лингвистики новых медиа. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2017. № 11 (77). С. 178–181.

Jurina, I. A., Borodulina, N. Ju., and Makeeva, M. N. (2017). Issledovanie social'nyh setej v kontekste lingvistiki novykh media [Social media research in the context of new media linguistics]. *Filologicheskie nauki. Voprosy teorii i praktiki – Research of social networks in the context of new media linguistics. Philological sciences. Questions of theory and practice*, 11 (77), 178–181.

Sviatohorov I.

ORCID 0000-0002-4397-197X

PhD student at the Department
of Ukrainian Language and Literature,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: slgaryk@ukr.net

JOURNALISTIC GENRES WITHIN THE UKRAINIAN LANGUAGE COURSE AT SCHOOL: CONTENT, PURPOSE, LEARNING SYSTEM

Article's purpose. *In the paper the studies of journalistic style within the Ukrainian language course at school are analyzed, its main characteristics and purpose are revealed, theoretical aspects of journalistic genres are researched. A systemic analysis of the linguodidactic basis of studying journalistic style at Ukrainian language classes at comprehensive school is provided.*

Methodology. *Methods of functional, contextual, structural semantic analysis were used in the study.*

Scientific novelty. *Linguistic material on journalistic style was set out in a systemic way and interpreted in the light of methods of teaching Stylistics of the Ukrainian language.*

The order of studying journalistic genres within the Ukrainian language course at school is presented in the paper.

Journalistic substyles, as well as the purpose and main characteristics of the journalistic style are listed; lexical, morphological, and syntactical peculiarities of the journalistic style are revealed; views of Ukrainian linguists on the sphere of its use are described, definitions of each of the main journalistic genres, including the essay, the paragraph, the reportage, the interview, the article, the letter, the review are provided according to up-to-date textbooks on Stylistics of the Ukrainian language.

The author has analyzed the blog as a new kind of communication, and its main functions, including general cultural (intellectual), informational and communicational, didactic, psychological, and social ones. Instructions on how to start a blog are provided.

The post is characterized as a social network genre, presenting the author's standpoint on the Internet. The post is also analyzed as a communication genre.

Conclusions. *Modern, precise and correct organization of work on journalistic text creation will help the students achieve the expected results of their educational activity, which, in turn, will facilitate the stylistic competence formation in high school students. One of the suggestions is the specification of the systemic presentation of linguistic material on journalistic style and its interpretation in the light of methods of teaching Stylistics of the Ukrainian language in accordance with modern requirements.*

Keywords: *blog, post, social networks, journalistic style.*

Стаття надійшла до редакції 26.10.21

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор С. О. Жила